

Національна академія наук України
Інститут історії України
Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**VI Міжнародна наукова конференція
“Україна і Велике князівство Литовське в XIV–XVIII ст.:
політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні
відносини в загальноєвропейському вимірі”**

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
18–21 вересня 2019 р.

**ПРОГРАМА
та
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ**

Київ – Кам'янець-Подільський
2019

ства Литовського. Вони, особливо в період від 1619 до 1632 р., взяли активну участь у творенні різних прошарків місцевого нобілітету. З їх середовища вийшли представники магнатської верстви, земські урядники, рядові землеволодільці, різноманітні категорії залежної шляхти. Їх прибуття на Чернігово-Сіверщину відображало масштабні міграційні процеси, що мали місце в історії цього регіону в першій половині XVII ст.

ЧИ БУВ ПОХІД РОМАНА МСТИСЛАВОВИЧА ПРОТИ ЛИТОВЦІВ У КІНЦІ XII СТОЛІТТЯ?

ВІТАЛІЙ НАГІРНИЙ

Краків

Надзвичайна лаконічність збережених джерел не дозволяє достовірно відтворити характер перших контактів волинських князівств із Литвою. Більшість істориків хронологічно відносять їх до першої третини XIII ст. Однак, в сучасній українській історіографії зустрічаємо також спроби датувати перші контакти волинських правителів із литовцями більш раннім часом. Так, на думку Олександра Головка володимирський князь Роман Мстиславович вже в 1197 р. або в 1198 р. міг здійснити похід проти литовських племен. Припущення дослідника базується на даних «Київського літопису» про успішний похід Романа проти ятвягів у 1196 р.¹ та інформації XVI-вічної «Хроніки» Мацея Стрийковського, де йдеться про підкорення Романом не тільки ятвягів, але і литовських племен². На думку історика, у кінці XII ст. володимирський князь організував два походи – проти ятвягів взимку 1196/1197 р. і проти литовців в 1197 р. або в 1198 р.³

¹ Ипатьевская летопись // Полное Собрание Русских Летописей. Санкт-Петербург, 1908. Т. 2. Стб. 682–683.

² Strykowski M. Kronika polska, litewska, żmódka i wszystskiej Rusi, przedmowa M. Malinowski. Warszawa, 1846. Т. 1. S. 211.

³ Головка О. Б. Князь Роман Мстиславович та його доба. Нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. Київ, 2001. С. 63; Його ж. Побужжя в контексті політичного розвитку Південно-Західної Русі (X – перша полона XIII ст.) // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2002. Вип. 2. С. 69.

Припущення О. Головка про ймовірний похід Романа Мстиславовича проти литовців в кінці XII ст. цікаве, однак, треба відмітити, що сучасний стан джерел не дозволяє підтвердити його. Справді, в «Хроніці» М. Стрийковського є згадка про підпорядкування частини литовських племен Романові⁴. Однак, ця інформація дуже неконкретна і варто погодитися з думкою Олександра Рогова, котрий вважав, що польський автор написав про війну володимирського князя із литовцями, швидше за все, під впливом пізніших народних переказів про цього князя⁵. В розпорядженні істориків є також «Слово о полку Ігоревім» де «Литва» названа серед племен, котрі визнали зверхність володимирського князя⁶. Але, це повідомлення також досить загальне. «Слово» – це передусім художній твір для якого характерні поважні відступи від історичних фактів або їх довільне трактування. Більше того, в історичній літературі вже неодноразово зверталася увага на можливе пізнє походження цього твору або навіть на фальшування пам'ятки⁷. Тому, доки залишається дискусія щодо достовірності цього джерела, то до його інформації необхідно відноситися дуже обережно. Ще одним аргументом проти «литовського» походу Романа Мстиславовича є повне мовчання про нього «Київського літопису», основного джерела для вивчення подій кінця XII ст. у Південній Русі. Водночас, про похід князя проти ятвягів взимку 1196 р. літописцеві було відомо. Видається малоімовірним, щоб руський книжник знав про похід Романа проти ятвягів, але випустив з поля зору його похід проти литовців, якщо б останній насправді мав місце. Необхідно також відмітити, що і вступна частина «Галицько-

⁴ *Strykowski M.* Kronika polska. T. 1. S. 211.

⁵ *Рогов А. И.* Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения (Стрийковский и его Хроника). – Москва, 1966. С. 99. Пор. з пізнішими переказами про Романа: *Рыбаков Б. А.* Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. Москва, 1963. С. 152; *Котляр Н. Ф.* Роман Мстиславович и Романовичи в исторической и поэтической памяти // Восточная Европа в древности и средневековье. Москва, 2001. С. 103.

⁶ Слово о полку Игореве, Игоря, сына Святослава, внука Ольгова // Режим доступу: http://litopys.org.ua/slovo67/sl01_1.htm

⁷ Див.: *Hodana T.* Najnowsze spory o autentyczność „Słowa o wyprawie Igora” // Przegląd Rusycystyczny. 2011. № 3. S. 5–32.

Волинського літопису», в якій вміщена похвала князю Романові, нічого не говорить про його можливі походи проти Литви⁸.

Виходячи з представлених вище роздумів вважаю, що немає поважних підстав говорити про військові акції Романа проти литовців в останніх роках XII ст. Таким чином, початок перших контактів волинських князів із Литвою необхідно датувати не швидше як початком XIII ст.

ПРИВАТНЕ ЖИТЛО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIII – ПОЧАТКУ XV ст. З АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

*ІГОР СТАРЕНЬКИЙ, ЄВГЕНІЙ ЛЕВІНЗОН
Кам'янець-Подільський*

В археологічному сезоні 2018 року Кам'янець-Подільською архітектурно-археологічною експедицією ДП НДЦ “Охоронна археологічна служба України” Інституту археології НАН України (керівник – к. і. н. П. О. Нечитайло) проводилися археологічні дослідження на ділянці, відведеній під відбудову втраченої історичної забудови по вулиці Татарській, 17/1. Поряд з численними археологічними об'єктами XV–XVIII ст. вдалося виявити житло, яке можна датувати в межах другої половини XIII – початку XV ст. Ще одне житло цього періоду досліджено в Кам'янці-Подільському 2017 року по вулиці П'ятницькій, 12, однак воно принципово відмінної конструкції.

Житло знаходилося в північній частині досліджуваної ділянки і було дещо заглиблене в материкову породу. Окрім того в ньому була яма-холодня, яка досягала глибини 4 м від сучасної денної поверхні. Виявлена житлова споруда мала прямокутну форму та була орієнтована стінами по сторонах світу. Оскільки частина житла заходила під сараї, а ще частина була по-

⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 715–717; Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) / wyd., wstępem i przyp. opatr. D. Dąbrowski, A. Jusupović przy współpracy I. Juriewej, A. Majorowa i T. Wiłkuł. Kraków–Warszawa, 2017. S. 1–5.